

MODALITĂȚI DE RECEPTARE A TEXTULUI LIRIC ÎN ȘCOALĂ

Iuliana OICĂ¹

iulia_oica@yahoo.com

ABSTRACT: This study aims to demonstrate that the literature can not be learnt, but it can be understood, analyzed, meaning also creativity, aesthetic sense and critical spirit. The literature class assumes especially the implication of the student when trying to discover the hidden sense of different types of texts. The teacher has to combine various strategies for making his students understand that literature is an art of beauty. Poetry must give a sense and emotions and the student is necessary to experience the feelings of that fictional world.

KEYWORDS: Literature, idea, sense, emotions, understanding.

Specificul predării literaturii aduce în prim-plan asumarea unor obiective operaționale de analiză, sinteză, evaluare și proiectare a unor strategii didactice: nu atât memorarea de informații este importantă în predarea literaturii, cât mai ales interpretarea, analiza, sinteza și perceperea lor din perspectiva valorii estetice. Este de preferat ca profesorul de literatură să utilizeze strategii didactice bazate pe problematizare și pe euristică, pentru a putea realiza obiectivele de analiză sau sinteză ori strategii bazate pe conversații sau studiu de caz, pentru a realiza obiective din seria evaluării.

O lecție activă de literatură nu se reduce la elevii care au stat tot timpul cu mâna pe sus, întrucât activismul pedagogic nu trebuie confundat cu agitația inutilă. O strategie activă pe care să o folosești în timpul orei de literatură este aceea care îl determină pe elev să *învețe făcând*, în funcție de obiectivul urmărit și de natura sarcinii de învățare. Lecțiile în care elevul doar ascultă, devenind un lector pasiv, deci bazate exclusiv pe o prelegere anostă, sunt deja anacronice.

Învățarea literaturii semnifică participarea intensă a elevului pentru înțelegere, analiză aprofundată, creație, spirit critic riguros, simț estetic. Nu e recomandabilă utilizarea în exces a unei strategii sau a alteia

¹ Profesor de limba și literatura română la Colegiul Tehnic „Dimitrie Ghika”, Comănești, județul Bacău.

în predarea literaturii în școală, ci combinarea lor într-un mod eficient, întrucât lecțiile de literatură ar trebui să-i determine pe elevi să se implice activ. În didactica modernă, profesorul nu mai poate fi perceput doar ca emitent al informațiilor sau ghid absolut pentru elevi, ci partener și organizator al unor activități necesare învățării pentru fiecare elev în parte. Astfel, din simplu obiect al procesului de educație, elevul devine treptat un participant activ și profund interesat de conturarea și dezvoltarea propriei personalități.

Deși în învățământul liceal, accentul cade pe studiul literaturii, aceasta nu se poate realiza fără a cunoaște problemele specifice limbii: fonetică, vocabular, morfologie, sintaxă, deoarece analiza textului literar trebuie să fie completă și complexă. Profesorul trebuie să aibă acces la sufletele elevilor pe care să le îndrume cu delicatețe spre frumos, spre ceea ce ar trebui să reprezinte literatura pentru existența fiecăruia dintre ei. Pătrunderea în tainele textului literar trebuie să se oprească mai întâi asupra particularităților stilistice, dar un loc important îl va ocupa întotdeauna lectura expresivă și exercițiile de activitate independentă ce evidențiază gândirea, personalitatea, imaginația, creativitatea, bucuria elevilor că au înțeles și că pot emite judecăți de valoare cu privire la operele literare studiate. Predarea literaturii în școală presupune contactul cu manualul, cu opera literară propriu-zisă, întrucât elevul trebuie determinat să gândească, să-și exprime punctul de vedere, să-și definească emoțiile, să precizeze impresiile sale de lectură, pe care să le argumenteze. Astfel, se va forma simțul critic al elevilor, ce învață să citească altfel textul literar și să-l aprecieze cu justețe.

Analiza textului literar devine treptat o activitate în care elevul se implică activ iar viziunea acestuia din urmă este adesea uimitoare pentru profesorul care va elimina șabloanele din interpretarea unui text literar, va limita emiterea unor judecăți de valoare pe care elevii trebuie să le repete întocmai. O lecție de literatură reușită presupune înțelegerea operei literare, fără detalieri inutile în comentarea ei, utilizarea succintă a portretului biografic sau psihologic al scriitorului, trasarea subiectului operei (epice sau dramatice) sau a particularităților specifice textului liric (tip de lirism, teme lirice majore, moduri de manifestare), evidențierea locului operei studiate în contextul literaturii române sau chiar universale. Apropiată de literatură, nu doar în vederea promovării diferitelor examene sau altor probe de verificare, elevii devin conștienți de achizițiile pe care le

facilitează literatura în privința esteticului și eticului, de importanța identității naționale, de valorile care trebuie apărate, răspândite și dezvoltate.

De asemenea, elevul trebuie să cunoască momentele semnificative ale literaturii române, scriitori și opere de referință, pentru a înțelege importanța acestora la construirea tezaurului național și universal. Profesorul trebuie să încurajeze elevii să-și prezinte liber și argumentat propriile opinii despre operele literare studiate, să-și facă fișe, rezumate și alte activități activ-participative în vederea comentării textelor literare, fără a se renunța total la memorarea unor cunoștințe obligatorii, a unor aprecieri de bază. Interesul elevilor pentru implicarea activă în lecția de literatură trebuie încurajat, ceea ce va conduce indiscutabil la dezvoltarea încrederii lor. Profesorul formează și educă generații pentru viitor, ce trebuie să înțeleagă numai ceea ce a fost valoros în perioada în care a trăit și a creat scriitorul, dar mai ales să intuiască mecanismele limbii, evoluția acesteia și perenitatea adevărilor artistice și etice exprimate în operele literare.

În liceu, dar și în clasele anterioare, literatura va trebui abordată drept un spațiu divers, dinamic și deschis, drept un dialog autentic cu textul și prin text, cu celălalt și cu sine însuși, în consonanță cu orizontul de așteptare al elevilor. Predarea literaturii presupune parcurgerea unor pași: lectura inocentă ce valorizează emoțiile elevilor față de text, relectura orientată spre o perspectivă critică, spre semnificațiile textului și mai puțin spre aspectele formale ale acestuia. Formarea competenței de lectură și interpretare este condiționată de nivelul de cunoaștere a unor noțiuni de teorie literară, rezultate din teoria formelor. Apropierea de literatură depinde de actul lecturii, de înțelegerea și analizarea lumii și a trăirilor exprimate de operă întrucât lectura este o experiență personală bogată în reflecții lingvistice și textuale. Actul interpretării include plăcerea lecturii: *întâlniri admirabile* cu lumile ficționale și cu viziunile asupra sentimentelor, analize profunde, bucurii estetice.

Textul poate indica o serie de caracteristici ale obiectelor lingvistice, care se regăsesc întotdeauna sub o formă scrisă, sunt legate de o anumită intenție de exprimare, cu o lungime variabilă și fără un conținut specific. În ceea ce privește conținutul, textul poate fi literar (epic, liric sau dramatic), prescriptiv (prospect, instrucțiuni de utilizare, rețetă culinară) sau administrativ-juridic (decret, ordonanță, hotărâre judecătorească). Orice text este supus celui care îl redactează, celui căruia îi este destinat, conținutului care se cere exprimat, scopului cu care este redactat, fiind un enunț

scris, cu o lungime ce poate varia de la un cuvânt la fraze, fără o structură lingvistică bine precizată, formă a unei intenții de exprimare.

Obiectivul principal al studierii literaturii române în școală este interiorizarea de către elevi a valorilor domeniului culturii naționale, preluând de la istoria literaturii române un complex de valori. Sunt introduși în programele școlare scriitori de o importanță mai mare sau mai mică și opere ce marchează o etapă în evoluția scrisului românesc. Tot istoria literaturii oferă periodizările, clasificările în funcție de momente și direcții semnificative, fără a se subordona întru totul logicii științei. Literatura română nu poate fi percepută ca un simplu compendiu de istorie literară, ci un factor eficient de educație și de formare a gustului estetic, de dezvoltare a simțului artistic, a spiritului critic.

Prin studierea textului liric în liceu, elevii nu trebuie puși față în față cu o multitudine de informații, ei trebuie învățați să prețuiască literatura, să le oferim repere de interpretare și chei de lectură, criterii de selecție, înțelegere și apreciere ale operelor lirice. Selecția textelor lirice se realizează în funcție de criteriul accesibilității, al adecvării la caracteristicile vârstei elevilor, la interesele lor intelectuale, la puterea lor de înțelegere și al caracterului reprezentativ al scrierii respective atât pentru creația scriitorului în general, cât și pentru literatura română și cea universală. Profesorul de literatură trebuie să stimuleze spiritul critic al elevilor săi, devenindu-le un adevărat ghid înzestrat cu imaginație, sensibilitate și disponibilitate pentru actul comunicării umane. Constantin Parfene afirmă că lecția de literatură poate deveni *un act de creație*, nu numai sub aspect pedagogic, ci și sub aspect literar. Textul liric trebuie să producă sens, să conducă la apariția spontană a emoției, a dimensiunii estetice, deoarece propune un discurs în care este important *cum se spune*, modul cum se transmite ceea ce simte, trăiește și gândește creatorul, ce oferă prin cuvinte un spectacol de lumi ficționale.

Ca sursă principală de cunoaștere, ca spațiu al căutării, lectura cu scopuri (in)formative este partea cea mai importantă din cadrul orelor de literatură. Elevul care citește devine un partener activ în actul lecturii, formându-și capacități critice și reflexive, stimulându-și creativitatea și dezvoltându-și emoțiile. Literatura nu mai poate fi percepută ca un obiect al cunoașterii, ci ca un mediator al acesteia, un domeniu al memoriei culturale. În zilele noastre, lectura nu mai este o formă pasivă de receptare, este un proces ce implică mai mulți factori: textul, autorul, contextul, cititorul,

extinzându-se dincolo de granițele literaturii. De aceea, scenariile didactice trebuie centrate pe elevul-cititor și pe elementele implicate de actul lecturii. Prin urmare, structurile la nivel textual se diversifică iar elevii trebuie să descopere, prin actul lecturii, sensurile textelor.

Astfel, se trece de la un demers centrat pe text și pe evidențierea elementelor sale integratoare la unul focalizat pe lector și pe învățarea unor strategii de lectură și de interpretare, care să-l transforme într-un cititor avizat: „noua orientare este, în întregul său, expresia spiritului timpului, manifestat prin insistența, devenită aproape obsesivă, asupra momentului lecturii, al interpretării, al colaborării sau cooperării receptorului”². Lectura înseamnă edificiu, construit cu ajutorul semnificațiilor textului, pe care elevul le descoperă sub îndrumarea atentă a unui profesor de literatură competent.

Din perspectiva didacticii, problematica textului poate fi evidențiată în funcție de scopurile formative și de accesibilitate ale acestuia. Valoarea formativă este conferită și de prestigiul scriitorului în cadrul literaturii naționale și universale. Textul trebuie să transmită un mesaj, cu un anumit grad de accesibilitate, dar perceptibil de către elevi iar tematica și problematica operelor studiate trebuie să se înscrie în sfera de preocupare a acestora. Se consideră că textele narative sunt mai accesibile decât cele lirice, pentru că pot fi povestite, de cele mai multe ori conțin subiecte atractive pentru elev, pe când liricul impune asimilarea unor cunoștințe din teoria literaturii.

Profesorul trebuie să elaboreze strategii prin care să implice elevii în procesul de analiză a textului liric, amplificând încrederea acestora în forțele proprii. Se fundamentează *competența lecturală* a elevilor deoarece aceștia devin cititori capabili să sesizeze atât structura formală, cât și cea de adâncime ale textelor studiate. În actul lecturii, cititorul, în cazul nostru elevul, angajează structuri de tip cognitiv și afectiv, cunoștințe despre lume și limbă, tot felul de procese de integrare, de elaborare și metacognitive. Atitudinea față de lectură trebuie să fie deschisă, trebuie modelată, fiind unul dintre obiectivele fundamentale ce trebuie atins în cadrul orei de literatură: „Categoría supraistorică de formă lirică depășește istoria literară a genului liric”³.

² Alina Pamfil, *Limba și literatura română în școală. Structuri didactice deschise*, ediția a III-a, Editura Paralela 45, Pitești, 2003, p. 130.

³ Adrian Marino, *Dicționar de idei literare*, Editura Eminescu, București, 1973, p. 705.

Lectura antrenează mai multe operații de descifrare a textului literar: stabilirea motivelor cheie care intră într-un anumit raport, delimitarea câmpurilor semantice, evoluția seriilor de semnificație, analiza pe nivelurile limbii, a compoziției, prin relevarea tehnicii și viziunii poetice, evidențierea relațiilor intertextuale și integrarea într-o formulă potrivită universului scriitorului. Tocmai de aceea, activitățile de asimilare de cunoștințe, cele de învățare și exersare a unor strategii pe secvențe de text trebuie alternate cu activități de practică a lecturii, prin care se armonizează gânduri și sentimente, trăire și cunoaștere, dezvoltându-se competența lecturală.

Textul liric formează prin cuvinte o lume nouă, lumea textului, diferită de cea a realității sau o copie a acesteia, la care poetul ne invită ca la un spectacol, pe care lectorul trebuie să fie capabil a-l interpreta, a-i găsi sensurile ascunse în *modalitățile spunerii*. Studiul acestui tip de text se realizează cu ajutorul unor cunoștințe de teorie literară, al unor strategii coerente de lectură ce vor începe cu evidențierea modalităților spunerii. Analiza se va continua cu surprinderea substanței textului liric, prin detalieri și nuanțări. În cazul textului poetic, trebuie abordate mai întâi aspectele formale (rimă, ritm, strofe, structuri sintactice), apoi cele care conturează sensurile textului.

Dacă în cazul textelor epice sau dramatice, substanța operei poate fi realizată prin idei principale, rezumat sau povestire, în cazul liricului, acestea sunt eliminate iar comentariul înseamnă multiplicarea și nuanțarea semnificațiilor textului. Asimilarea unor cunoștințe de teoria literaturii reprezintă o parte esențială în demersul de receptare a textului liric în școală: „Poezia lirică e opusă epicii. Ea are drept conținut subiectivitatea, lumea interioară, sufletul agitat de sentimente, sufletul care, în loc să acționeze, persistă în interioritatea sa și, în consecință, nu poate avea drept formă și scop decât destăinuirea subiectului, tendința lui de a se exprima”⁴. În cadrul lecției de literatură, receptarea textului liric se poate realiza prin forme precum: activitatea independentă (contactul cu textul literar) individuală și pe echipe, consultațiile individuale și colective, cercurile literare și artistice, excursiile sau vizitele pe teme literare.

Constantin Parfene precizează existența mai multor tipuri de lecții: de comentare a unei opere, de prezentare generală a activității creatoare a unui scriitor, de caracterizare generală a unei opere/perioade/curent

⁴ G.W.F. Hegel, *Prelegeri de estetică*, Traducere de D. D. Roșca, Editura Academiei R.S.R., București, 1966, p. 16.

literar, de recapitulare cu privire la creația unui scriitor, de însușire a unor noțiuni de teorie literară, lecția-seminar/dezbatere și de verificare a lecturilor suplimentare ale elevilor. Pentru receptarea textului liric se impune următorul algoritm didactic: identificarea structurilor cheie și a recurenței lor, surprinderea semnificațiilor imaginilor poetice, a conexiunilor dintre grupurile imagistice, a substanței poetice și a sentimentelor exprimate. Elevii trebuie să stăpânească noțiuni solide de teorie și critică literară astfel încât să înțeleagă structura operei literare și elementele ei componente, ei trebuie să fie capabili să-și exprime impresiile de lectură și să-și argumenteze interpretările personale. Este important contactul direct cu textul literar iar prin conversație euristică trebuie identificate elementele specifice, apoi prin folosirea metodei învățarea prin descoperire elevii vor fi antrenați în procesul de cunoaștere și de interpretare a textului poetic.

J. Beach și J. Marshall considerau că orice demers didactic, în cadrul orelor de literatură, trebuie să se bazeze pe analiza prozodiei, în cazul textelor lirice, precedate de exerciții de lectură repetată și ritmată corect, lectură ce poate fi realizată nu numai individual, ci și în perechi sau în grupe mari. Elevii pot recunoaște, înțelege și asimila diferitele tipuri de tropi prin jocuri și exerciții de redactare. Pentru a interpreta corect un text liric, este esențială relectura acestuia, nu doar în vederea accesibilității, ci și pentru înțelegerea lui: prima lectură determină reacții de ordin afectiv, evidențiază elementele formale specifice textului dat spre interpretare, dar lectura trebuie să confere sens imaginilor care îl compun.

Relectura înseamnă o privire interpretativă asupra textului care surprinde conexiunile reperabile la nivelul textului, atât aspectele de suprafață, cât și cele de adâncime, evidențiind corespondențele între unele elemente ale textului și problematica întregului univers poetic. În procesul de receptare a textului liric, demersul didactic trebuie orientat dinspre structura de suprafață a textului spre semnificațiile acestuia, pentru că „rostul poeziei decurge din natura ei: fiecare obiect sau clasă de obiecte se poate folosi în modul cel mai eficace și mai rațional doar potrivit naturii lui sau principalei lui însușiri”⁵. Poezia așază cititorul față în față cu o multitudine de elemente specifice fiecărui nivel al limbii, adesea ușor de perceput, dar dificil de interpretat, de a construi un sens prin corelarea diferitelor imagini și structuri ce impun de la început formula de regrupare a semnelor.

⁵ René Wellek, Austin Warren, *Teoria literaturii*, Editura Pentru Literatură Universală, București, 1967, p. 28.

În cazul studiului textului liric, acesta trebuie abordat sub două forme fundamentale: comprehensiunea și interpretarea: „Poetul nu vorbește niciodată în numele său individual, empiric, ci în numele unui eu tipic cu care oricine poate intra în relații de simpatie”⁶. Etapa comprehensiunii cuprinde primele acte de lectură și activități precum: evidențierea secvențelor, a imaginilor ce formează discursul liric și deschiderea lecției prin reconstituirea câmpurilor semantice, a temei, a ideii poetice, a structurii formale. Etapa interpretării prezintă secvențe care surprind semnificațiile textului, seriile de echivalențe, cărora li se oferă sens: repetarea unor sunete/grupuri ritmice, echivalențele dintre versuri și construcțiile gramaticale sau între termeni din câmpuri semantice diferite.

Demersul presupune trecerea de la textul liric citit/privit și auzit la sensurile acestuia, fiind adecvat specificului receptării: planul conținutului nu poate fi separat de cel al expresiei: „Finalitatea primordială a procesului de receptare a literaturii în școală rămâne aceea de a forma cititori de literatură în devenire, oameni cu deprinderea de a citi, zilnic, ceva interesant, capabili de a adopta o poziție personală față de lecturile lor”⁷.

Bibliografie:

- [1] Hegel, G.W.F., *Prelegeri de estetică*, Traducere de D. D. Roșca, Editura Academiei R.S.R., București, 1966.
- [2] Iosifescu, Silvian, *Construcție și lectură*, Editura Univers, București, 1970.
- [3] Marino, Adrian, *Dicționar de idei literare*, Editura Eminescu, București, 1973.
- [4] Pamfil, Alina, *Limba și literatura română în școală. Structuri didactice deschise*, ediția a III-a, Editura „Paralela 45”, Pitești, 2003.
- [5] Parfene, Constantin, *Metodica studierii limbii și literaturii în școală. Ghid teoretico-practic*, Polirom, Iași, 1999.
- [6] Wellek, René; Austin Warren, *Teoria literaturii*, Editura Pentru Literatură Universală, București, 1967.

⁶ Silvian Iosifescu, *Construcție și lectură*, Editura Univers, București, 1970, p. 117.

⁷ Constantin Parfene, *Metodica studierii limbii și literaturii în școală. Ghid teoretico-practic*, Iași, Polirom, 1999, p. 115.